

ก่อกองทราย : วัฒนธรรมร่วมล้านนา-อาเซียน

สุนทร ค่ายอด

อาจารย์, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

๒๕๖๐๒๑

อาเซียนประกอบไปด้วยประเทศสมาชิกทั้งหมด ๑๐ ประเทศ และจะร่วมเป็นประชาคมอาเซียนในปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ เป็นที่ทราบกันดีว่าอาเซียน ประกอบไปด้วยสามเสาหลัก คือ การเมืองและความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมและ วัฒนธรรม ปัจจุบันอาเซียนได้ร่วมมือด้านการเมืองและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง ทว่าด้านสังคมและวัฒนธรรม ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น หากการร่วมมือด้านดังกล่าวจะเป็น ปัจจัยที่สำคัญในการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นในประชาคม อาเซียนอย่างแท้จริง

ปัจจุบันภาพของอาเซียนที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ มักเน้นเรื่องของการลงทุน และการเมืองเป็นส่วนใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าเราเห็นอาเซียนแต่ไม่เห็นอาเซียน กล่าวคือ มอง ไม่เห็น “คน” ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการร่วมประชาคมอย่างยั่งยืน ผู้เขียนตระหนักดีว่า วัฒนธรรม จะเป็นกุญแจดอกสำคัญในการไขประตูใจชาวอาเซียนให้รวมกันเป็นหนึ่ง จึง เป็นแรงบันดาลใจให้เขียนบทความเรื่อง ก่อกองทราย : วัฒนธรรมร่วมล้านนา-อาเซียน ขึ้น อย่างน้อยเราควรรู้จักเพื่อนบ้านที่มีรากเดียวกัน นั่นคือกลุ่มคนในอุษาคเนย์ ซึ่งบทความนี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมก่อเจดีย์ทรายในประเทศไทย ประเทศพม่า และ ประเทศลาว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมกันในกลุ่มล้านนา ล้านช้าง

บ่อ
โดย
การ
การ
ทาง
เถร
ได้ก
ครั้น
สวรร
ได้บ
คณะ
ล้าน
นำจะ
พระ
พระอิ
เชิญใ
เห็นท
ด้วย
ในส
ฉบับ
ความ
ก็บูช
ด้วย
ทั้งหล
อันตน
ครั้นช
สวรรค
คณะ
ก่อกอง
ที่มาจ

บ่อเกิดประเพณีก่อกองทราย

ประเทศในกลุ่มอาเซียนที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท โดยมากมีประเพณีก่อกองทราย ในช่วงสงกรานต์ซึ่งเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่กิจกรรมสำคัญในเทศกาลดังกล่าวคือการก่อเจดีย์ทราย การก่อเจดีย์ทรายนี้นั้นมีที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ปรากฏในพระสุตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา ตอนอรธกถาเถร ได้กล่าวว่ามีพระวสภะเถระ ได้ก่อพระสถูปทรายขึ้นและบูชาทุกวันตลอดอายุขัยแห่งตน ครั้นเมื่อสิ้นอายุลงจึงไปจุติในพรหมโลก ต่อมาจึงไปจุติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในชาติสุดท้ายได้เกิดในพระพุทธศาสนา ได้บวชและตรัสรู้บรรลุอรหัตผลในที่สุด (วิเชียร สุรินตะ และคณะ, ๒๕๕๐: ๓๑) นอกจากนี้มีลัทธิเถรวาท ก็เป็นที่มาของล้านนา ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งในเมืองลังกา และคัมภีร์ฉบับนี้น่าจะแพร่หลายในแถบล้านนา ล้านช้าง เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระมาลัยได้ถามพรอินทร์ว่าเทวบุตรที่มานั้นเป็นใคร พรอินทร์ตอบว่าเทวบุตรผู้นี้เมื่อเป็นมนุษย์เป็นชายยากจน เชื้อใจ หาเลี้ยงชีพด้วยการหาฟืนขาย วันหนึ่งไปที่หน้าน้ำ เห็นทรายกองดูขาวงาม จึงนำทรายนั้นมาก่อเป็นพระเจดีย์ด้วยอันสงฆ์อันเกิดจากพระเจดีย์นั้นจึงทำให้ชายผู้นั้นไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังข้อความตอนหนึ่งในฎีกามาลัยฉบับพระมหาเกษรปัญญาเสลาจารย์อุวาสิเจ้าโหล่หินหลวง ความว่า “ส่วนชายทุกตะผู้เป็นทลิตหาข้าวของเงินค่านับได้นั้น ก็บูชาเจดีย์ทรายเงินนั้นด้วยตนแลวาจาปากแลใจอันเป็นกับด้วยดอก ชายทุกตะผู้นั้นก็หือทานอุปัฏฐากเลี้ยงดูบุคคลทั้งหลายผู้มีศีลเป็นต้นว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลายตามวัตถุไทยธรรมอันตนหากได้ตามศรัทธา ด้วยสัทธผลกุศลบุญอันนั้น ครั้นชายทุกตะผู้นั้นตายจากเมืองคน ก็ได้มาเกิดในดาวดึงส์สวรรค์เทวโลกในเมืองทิพย์ที่นี้แล” (วิเชียร สุรินตะ และคณะ, ๒๕๕๐: ๓๑) จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าประเพณีก่อกองทรายนั้นสัมพันธ์กับพุทธศาสนาแบบเถรวาท อีกทั้งมีที่มาจากพระไตรปิฎกนั่นเอง

การก่อเจดีย์ทรายในกลุ่มประเทศอาเซียน

การก่อเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์นั้นพบในประเทศไทย ประเทศลาว ประเทศกัมพูชา และประเทศพม่า โดยแต่ละแห่งจะมีวิถีปฏิบัติต่างกันไป ประเทศลาวจะก่อพระเจดีย์ทรายที่ดอนกลางแม่น้ำโขง เรียกว่าดอนหลวงหน้าวัดเชียงแมน ตรงข้ามเมืองหลวงพระบาง นอกจากนี้ยังนิยมก่อไว้บนเกาะแก่งต่างๆ กลางแม่น้ำโขง ชาวลาวยานิยมใช้แป้ง สี และธงประดับให้เจดีย์ทรายสวยงาม และธงนี้จะเป็นรูปนักษัตรเรียกว่า “ทุงตัวเพ็ง” ซึ่งต่างจาก “ตุงตัวเบ็ง” ของล้านนาที่มี ๑๒ ราศี ส่วนของลาวนั้นมี ๘ ตัว คือ สิงห์ แมว ครุฑ วัว ช้าง หนู นาค และเสือ แต่ละปีจะสับตัวเพ็งใหม่ทุกปี ข้อสังเกตประการหนึ่งที่แตกต่างจากชาวล้านนา คือ ชาวลาวนิยมใช้ธงรูปพระพุทธรูปประดับเจดีย์ทราย เมื่อก่อเจดีย์ทรายแล้วจะมีการบวชธาตุ โดยนิมนต์พระมาสด เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะหากไม่บวชธาตุเมื่อตายไปแล้วจะไม่ได้ไปเกิดใหม่เนื่องจากยังคงห่วงเจดีย์ทรายนั่น (กรวรรณ ชิวสันต์ และธิดินัดดา จินาจันทร์, ๒๕๔๖: ๖๖-๖๗)

ชาวล้านนานิยมก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดโดยจะขนทรายจากแม่น้ำเพื่อมาก่อเจดีย์ทรายโดยจะก่อเป็นเจดีย์ทรายขนาดใหญ่มีลักษณะหลายชั้นจะใช้ “เสวียน” ซึ่งสานจากไม้ไผ่มีลักษณะเป็นวงทำให้เจดีย์มีลักษณะเป็นชั้นๆ และนำตุงมาปักไว้ที่กองทรายเพื่อเป็นการถวายทาน ในช่วงสงกรานต์จะใช้ตุงหลายชนิดตามจารีตในท้องถิ่นนั้นๆ บางท้องถิ่นอาจมีรายละเอียดการใช้หรือวิธีการใช้ที่ต่างกันบ้าง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือตุงเป็นเครื่องสักการะและเป็นสิ่งมงคล แสดงถึงความดีงามเป็นแนวคิดพื้นฐานที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ตุงที่นิยมใช้ในช่วงสงกรานต์คือ “ตุงสิบสองราศี” มีคติกำกับว่าคนเราเกิดในปีใดก็มีนักษัตรนั้นๆ เป็นเจ้าประจำคุ้มครองเรา (เจริญ มาลาโรจน์, ๒๕๕๑ : ๑๓๐-๑๓๑) ชาวล้านนาเรียกตุงชนิดนี้ว่าตุงตัวเบ็ง ในวันพญาวันหรือวันเถลิงศก มักนายกองจะเวนทานและกล่าวคำถวายกองเจดีย์ทราย

○ เจดีย์ทราย หลวงพระบาง

ชาวเชียงตุง จะก่อเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์เช่นกัน โดยจะปั้นรูปกบคาบพระจันทร์ และก่อเจดีย์ทรายไว้ริมฝั่งแม่น้ำเจิน ผู้ประกอบพิธีกรรมจะสวดมนต์และนำเวหนานหลังจากนั้นชาวเมืองเชียงตุงจะตักทรายมาจากแม่น้ำลาบมา ก่อเจดีย์ทรายที่วัดใกล้บ้าน เพื่อให้มีโคลนจำนวน ๑,๐๐๐ กอง โดยจะนำกรวยดอกไม้พร้อมเทียนและขนมไปขอขมาและขออนุญาตจากเจ้าที่ ก่อนที่จะนำทรายไปก่อเจดีย์ทรายที่วัดใกล้บ้าน การก่อเจดีย์ทรายของชาวเชียงตุงจะปักช่อ และตุงเช่นกัน (พระนคร ปรังถุทธิ์ และคณะ, ๒๕๕๒: ๒๖)

ชาวไทยใหญ่จะก่อเจดีย์ทรายในช่วงเดือน ๖ เรียกว่า ปอยจำตี โดยจะก่อกองทรายขึ้นและประดับด้วยดอกไม้ ธงรูปต่างๆ อาทิ ตุงคนคู่ บางครั้งจะมีกระบอกน้ำ กระบอกทราย พัด เทียน ๔ เล่ม สำหรับบูชาธาตุทั้ง ๔ ก้อนขอมต่อ (กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๒: ๒๖)

○ ถวายเจดีย์ทราย

ความเชื่อเรื่องเจดีย์ทรายในอุษาคเนย์

การก่อเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์นั้นเป็นสิ่งที่ชาวพุทธจะละเลยเสียมิได้โดยเฉพาะกลุ่มคนไทย ในประเทศพม่า ลาว และไทย นอกจากนี้ประเทศเขมร ก็มีการก่อเจดีย์ทรายในช่วงนี้เช่นกัน โดยจะเรียกว่า “วาลูกเจดีย์” หรือ “พนมทราย” เนื่องจากกองทรายนั้นมีรูปร่างคล้ายภูเขาจึงสร้างอุทิศถวายเพื่อเป็นตัวแทนของพระธาตุเกตแก้วจุฬามณี ซึ่งพวกเทวดาสร้างไว้บรรจุพระเกศาธาตุและพระทาสุธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) ซึ่งอยู่สถานไตรตรึงษ์สวรรค์โดยกำหนดว่าได้ผลานิสงส์วิเศษมากนัก ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับบันทึกการเดินทางของ เอเจียน แอมอนิเย นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขียนไว้ใน VOYAGE DANS LE LAOS ซึ่งกล่าวว่า “ประมาณเดือนเมษายนช่วงระยะเวลาของปีใหม่ก็มีงานซึ่ง

○ ถวายเจดีย์ทรายในงานศพอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

○ ถวายเจดีย์ทรายวัดหนองคำพระเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า

พระพุทธรูป) บางแห่งถวายไม้ค้ำโพธิ์และสบงด้วย ในวันรุ่งขึ้นจะมีพิธีบูชาเจดีย์ทรายพระสงฆ์จะนำข้าวขอมต่อถวายพระพุทธรูปส่วนพิธีทางศาสนา รับศีล เทศน์ ๑ กัณฑ์ พระสงฆ์ให้พรเป็นอันเสร็จพิธี (สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๑: ๑๔๗)

ชาวพม่าก็นิยมก่อเจดีย์ทรายเช่นกัน โดยจะก่อเจดีย์ทรายที่พระเจดีย์ชเวดากอง โดยเริ่มตั้งแต่คืนวันเพ็ญเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ในเดือน ๑๒ เรียกว่าเดือนตะบอง (กุมภาพันธ์-มีนาคม) ถือเป็นประเพณีที่สำคัญที่มีขึ้นเนื่องจากอากาศได้คลายความหนาวและเข้าสู่ฤดูร้อน บรรดาทรายจากที่ต่างๆ จะถูกนำมาก่อเป็นรูปจำลองภูเขาพระสุเมรุซึ่งสูงถึง ๕ ชั้น เป็นที่น่าเสียดายว่าปัจจุบันพิธีดังกล่าวได้ยกเลิกตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง (วิรัช-อรนุช นิยมธรรม, ๒๕๕๑: ๘๘)

ชาวอุษาคเนย์มีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำ อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ ดังนั้นทรายจึงเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในชุมชน ทว่าภูมิปัญญาอันสูงส่งจึงสามารถสร้างสิ่งที่มีอยู่ดาษดื่นให้มีคุณค่าด้วยศรัทธาอันแรงกล้าแห่งพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรสืบทอดวิถีดังกล่าวให้คงอยู่สืบไป

พวกคนเขมรเรียกว่า “พนมพนม” (Pun Pnom) เป็นงานบุญกุศล ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่มีการขนเอาทรายมาแทนดินที่ติดคนออกมาจากวัดในช่วงหนึ่งปี ที่ลานวัดชาวพุทธจะพากันก่อเจดีย์ทรายเล็กๆ แล้วนำเอาไม้ไผ่ปักลงไปพร้อมธูปกระต่าย” (ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๔๑: ๒๘๔)

ความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์ทรายของกัมพูชานั้น ปรากฏใน “มหาสังการสูตร” และ “อานิสงส์วาลูกเจดีย์” (ศานติ ภัทติคำ, ๒๕๔๙: ๕๗) มหาสังการสูตร ได้กล่าวว่า ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ถามพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว ฤดูสงกรานต์ ควรจะบำเพ็ญกุศลประการใด พระพุทธเจ้าตรัสว่า จงสร้างวาลูกเจดีย์ที่ริมฝั่งแม่น้ำ แล้วนำเครื่องสักการะมี เทียน รูป เครื่องหอม และดอกไม้ เป็นต้น มาบูชาเถิด” (ศานติ ภัทติคำ, ๒๕๔๙: ๕๘) ส่วนอานิสงส์วาลูกเจดีย์ ส่วนกัมพูชานั้น เป็นเรื่องที่ตั้งขึ้นเป็นภาษาเขมรมาช้านานมี ๑ ผูกใช้เทศน์เวลาฉลองเจดีย์ทราย ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผลบุญมหาศาลอันพึงได้จากการถวายทานเจดีย์ทรายนั้น และการรอดพ้นจากการเสวยวิบากกรรม

แม่ค้าขายตุง กาดหลวงเมืองเชียงใหม่

ตลอดจนรอดพ้นจากนรก การก่อเจดีย์ทรายในประเทศเขมรนั้นจะประดับด้วยธง ซึ่งมีลักษณะคล้ายตุงของภาคเหนือ ซึ่งจะมีขนาดเล็กกว่า

คัมภีร์ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของเจดีย์ทรายเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นมารองรับความเชื่อดังกล่าวในล้านนาพบ ๑ ฉบับ คือ อานิสงส์ก่อเจดีย์ทรายฉบับวัดทุ่งยู อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลว่าได้นำข้าราชการบริวาร ก่อเจดีย์ทรายแล้วประดับด้วยธงพร้อมทั้งถวายจีวร และภัตตาหารแด่พระภิกษุและพุทธเจ้าก็ทรงตรัสถึงอานิสงส์ของเจดีย์ทรายว่าจะมีข้าวของมากนัก จะได้ถึงสุขสามประการ คือ ไม่ตกนรกไปเกิดในสวรรค์และมีนิพพานเป็นที่สุด

สอดคล้องกับอานิสงส์ฉบับของประเทศลาวพบ ๒ ฉบับ คือ เจดีย์ทราย หรือ ฉลองเจดีย์ทราย พบที่วัดใหม่สุวรรณนิพพาน บ้านป่าลาน เมืองหลวงพระบาง แขวงหลวงพระบาง ซึ่งกล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลได้นำข้าราชการบริวารก่อเจดีย์ทรายที่ริมแม่น้ำ และได้ทำการสักการบูชาด้วยข้าวของต่างๆ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสถึงอานิสงส์ของเจดีย์ทรายว่าจะได้ถึงนิพพาน

การถวายเจดีย์ทรายในล้านนาไม่เพียงแต่ทำในเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น หากยังทำได้ตลอดปี ในจังหวัดเชียงใหม่บางแห่งและจังหวัดใกล้เคียงนิยมถวายในงานศพเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย หรือบางครั้งจะถวายเพื่อสะเดาะเคราะห์ก็ได้ ลักษณะดังกล่าวพบที่เชียงใหม่ โดยเฉพาะวัดพระสิงห์ซึ่งจะมีการถวายเจดีย์ทรายและบูชาธาตุเพื่อสะเดาะเคราะห์ลักษณะเจดีย์ทรายของวัดพระสิงห์นี้มีรูปร่างตรงกลาง ใช้วางถ้วยน้ำมัน ถัดออกมาเป็นทรายกองใหญ่ ๙ กองใช้ปักขอสีขาวและล้อมรอบด้วยทรายกองเล็กกองน้อยตามจำนวนอายุเจ้าภาพจะเขียนชื่อวันเดือนปีเกิดใส่ดินกา เอน้ำมันใส่ใน

กะลาตั้งเหนืออิฐนั้นแล้วนำดินกาวางลงไปแล้วจุดไฟ ชาวเชียงใหม่ถวายเจดีย์ทรายเพื่อถวายทานให้กับธาตุทั้ง ๔ เพื่อให้อยู่ดีมีสุข การถวายเจดีย์ทรายของชาวเชียงใหม่ทำได้ทุกวัน โดยเฉพาะช่วงเดือนขึ้นพบเห็นได้ทั่วไปบางครั้งทำหน้าบ้าน บางครั้งทำที่วัดก็ได้ โดยชนทรายจากแม่น้ำมาก่อเป็นกองทรายเสร็จแล้วเขียนชื่อใส่กระดาษให้ครูบาเสื่ออ่านในขณะที่มีการสืบทอดมาในวัด (สุภาพร นาคบัลลังก์, ๒๕๕๒: ๓๐) หากเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้น อาทิ แผ่นดินไหว ชาวเชียงใหม่จะพากันถวายเจดีย์ทรายให้แก่พระแม่ธรณี เรียกว่า การ "ทานน้ำทานทราย" นอกจากนี้ยังสามารถถวายเจดีย์ทรายในช่วงเช้าและออกพรรษา ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลของชาวไทยใหญ่นั้นเอง

การถวายเจดีย์ทรายของชาวอุษาคเนย์นั้นจะเห็นได้ว่ามีที่มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็นำไปปฏิบัติ ส่วนมากนิยมทำในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พบได้ทั่วไปซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่าอาจเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมก่อนพุทธศาสนา แล้วจึงปรับและประยุกต์ให้เข้ากับพุทธศาสนาในภายหลังเนื่องจากลัทธิพราหมณ์ในดินนั้นนับถือภูเขาเป็นสำคัญ

แม้ว่าแต่ละประเทศจะมีวิถีปฏิบัติต่างกันในการก่อเจดีย์ทราย หากร่วมจุดมุ่งหมายคือกระทำเพื่อเป็นพุทธบูชา นอกจากนี้หากพิจารณาให้ลึกลงไปจะพบสิ่งที่ซ่อนไว้ให้อนุชน

ตุงตัวเต็งแบบล้านช้าง

ได้ตระหนัก เนื่องจากการก่อเจดีย์ทรายนั้นต้องอาศัยทราย คือธาตุดิน อาศัยน้ำเพื่อเป็นตัวเชื่อมประสาน ปักธงเพื่อเป็นตัวแทนของลมเพราะธงจะปลิวไหวเมื่อต้องลม อีกทั้งจะใช้ไฟในการจุดเพื่อบูชา การบูชาเจดีย์ทรายคือการบูชาธาตุทั้ง ๔ ที่ประกอบกันเป็นสังขารของมนุษย์ ซึ่งทำให้เราตระหนักถึงภูมิปัญญาของชาวตะวันตกที่เคารพต่อธรรมชาติ และเน้นเรื่องความสมดุลของธาตุทั้งสี่ สะท้อนการยอมรับโดยคุณนิว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์คนหนึ่งคนใดจะกำหนดหรือบงการได้ ความสมดุลของธาตุทั้งสี่ คือความเป็นปกติที่เป็นอันหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ นอกเหนือไปจากนั้นที่เจดีย์ทรายได้สะท้อนวิถีคิดแห่งบูรพาวิถีที่มีฐานรากจากพุทธศาสนา คือสามัญลักษณ์ เพราะเจดีย์ทรายเป็นสิ่งที่ผู้ทำได้ง่าย เมื่อกาลเวลาหมุนเปลี่ยนเวียนผันไปจากเจดีย์ทรายก็พังทลายเป็นทรายเช่นเดิม คือความจริงอันเที่ยงแท้ที่เป็นกฎแห่งธรรมชาติ เพราะสิ่งทั้งหลายย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด ความไม่เที่ยงแห่งสรรพสิ่งนี้เราจะเข้าใจได้จากกองเจดีย์ทรายนั่นเอง

บทส่งท้าย : อวสานแห่งกองทราย

ทรายเพียงหนึ่งกองยังทำให้เราเข้าใจวิถีคิดของชาวอาเซียนได้มากขึ้น มองเห็นว่าในความต่างนั้นมีความเหมือนที่สามารถผูกมัดตรึงร้อยคนในภูมิภาคนี้เข้าไว้ด้วย "วัฒนธรรม" ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เรามองเห็นอาเซียนในฐานะของ "คน" มากกว่าตัวเลขทางเศรษฐกิจ และสายใยวัฒนธรรมนี้เองจะเป็นดั่งเส้นไหมสีเงินที่จะผูกมัดร้อยรวบข้าวสีทองทั้งสิบรวงให้แน่นแฟ้นอย่างยั่งยืนสืบไป

○ ดุงตั่วเบ็งแบบล้านนา

○ ถวายเจดีย์ทรายสะเดาะเคราะห์ วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่

- กรวรรณ ชิวสันต์ และธิดินัดดา จินาจันทร์. (๒๕๔๖). ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา-ล้านช้าง : การศึกษาเปรียบเทียบประเพณี ๑๒ เดือน. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจริญ มาลาโรจน์. (๒๕๕๑). ร่มเรือนกาแล. กรุงเทพฯ: ริช พับลิชชิ่ง.
- วิเชียร สุรินตะ และคณะ, บรรณาธิการ. (๒๕๔๙). อานิสงส์ฉบับล้านนา การปริวรรตและสาระสังเขป. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์, แปล. (๒๕๓๙). บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.๒๔๓๙. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์. (๒๕๕๑). เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นคร ปรีดิ์ฤทธิ์ และคณะ. (๒๕๕๒). ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: มรดกล้านนา. วิรัช นิยมธรรม. (๒๕๕๑). เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า. พิษณุโลก: ศูนย์พม่าศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศานติ ภัคดีคำ. (๒๕๔๙). พระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสมาคมวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา กรมสารนิเทศ.
- สุภาพร นาคบัลลังก์. (๒๕๕๒). การศึกษาเปรียบเทียบงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของชุมชนไทเมืองเชียงใหม่ รัฐฉาน สหภาพพม่า และชุมชนแม่ทะ จังหวัดลำปาง. เชียงใหม่: ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.